

'התקיימות נעדרת' לעומת 'התקיימות מתכלה' הבחנה בין שתי איכויות קיום במצבים מנטליים ראשוניים

עירית המאירי ולדרסקי, מ.א.¹

במאמר זה אנסה לזקק איכות של התקיימות נפשית ייחודית, מתוך איכות ההתקיימות הנדונה בהרחבה בספרות על מצבים מנטליים ראשוניים, שיכולים לרשוש בסתר גם במבנים נפשיים מפותחים. ההבחנה בין שתי האיכויות תאפשר זיהוי של מצבי קצה שלא מקבלים כרגע תשומת לב מספקת. לאיכות שאותה אני מבקשת לזקק אקרא 'התקיימות נעדרת'. אציע כי זוהי התקיימות בעולם כמו חד-מימדי, כבחלל (void) אין-סופי נטול אובייקטים פנימיים ממשיים, נטול ממשות להתרחשות פנימית כלשהי ונטול ייצוג חי של מצב זה בנפש. לכן – התקיימות ללא מצוקה וחרדה. כאילו נוכחות האנאורגני באורגני, אי-החיים בחיים. לאיכות השנייה אקרא 'התקיימות מתכלה': התקיימות כבעולם דו-מימדי או תלת-מימדי מחורר ודולף, עם ייצוגי עצמי ואובייקט שטוחים ו/או חלקיים, המזמנים מצוקה חריפה וחרדות כיליון. איכות קטסטרופלית כמו על סף האנאורגני, על סף אי-החיים. אראה כיצד זיהוי ההתקיימות הדומיננטית במטופל ברגע נתון יכול להרוויח מחקירה של ההעברה-הנגדית ובתוכה הקשבה לאיכות דיבורו של המטופל בשעה האנליטית. אתאר את 'דיבור ההיעדרות' ו'דיבור הכיליון' ואמחיש בתיאור קטעים מאנליזה.

'התקיימות נעדרת'

"אנחנו האנשים החלולים
...קולותינו המיובשים...
שקטים וללא משמעות
...צורה ללא תואר, צל ללא צבע,
כוח משותק, תנועה ללא ניע...
העינים אינן כאן
אין עינים כאן
בעמק זה של כוכבים גוועים
בעמק חלול זה
בלסת שבורה זו של ממלכותינו שאבדו
...אנשים ריקים".

ט.ס. אליוט (1).

ה'תקיימות נעדרת', זו איכות ההתקיימות שאני מבקשת לזקק כאן, מתוך השיח הפסיכואנליטי על הקיום המחורר במצבים מנטליים ראשוניים. מצבים שיש בהם ליקויים חמורים במנטליזציה, באובייקטים הפנימיים ובחווית המרחב הפנימי, אשר יכולים לרשוש בסתר במיגוון רחב של הפרעות אישיות

¹ התוכנית לפסיכותרפיה, ביה"ס לרפואה, אוניברסיטת תל-אביב; המרכז הלימודי וויניקוט וממשיכיו.

* גירסה מורחבת של הרצאה שהוצגה בפני החברה הפסיכואנליטית בישראל, נובמבר 2012.
valdarskyid@zahav.net.il
תודה לנעמה קיינן ולאבנר ברגשטיין על הערותיהם לגירסה מוקדמת של המאמר.

ונורויות, לצד כוחות ויכולות המסווים אותם ומפצים עליהם. זהו שיח שברובו לוקח פְּמוּבֵן מאליו את קיומם של יחסים בין ייצוגי אובייקט, חרדות קטסטרופליות והגנות כנגדן. ככזה הוא חוטא, להרגשתי, לאיכות של שממה טוטלית שאותה אני פוגשת לעתים בקליניקה, ואשר בהתאם לחומרת הפתולוגיה, הנפש יכולה להיות תחת הדומיננטיות שלה על הרצף בין רגעים בודדים לתקופות חיים שלמות. איכות ייחודית של התקיימות, חמקמקה וכמעט בלתי ניתנת לתיאור במילים, כי תיאוריה הם בעיקר על דרך השלילה. התקיימות שכמו נעדרת לעצמה, חסרה חוויה של קיום. כמו בריק אין-סופי, ללא קווי מתאר כלשהם, ללא ממשות לאובייקט פנימי כלשהו, ללא ממשות להתרחשות פנימית כלשהי, וללא ייצוג חי של מצב זה בנפש. לכן, גם ללא תחושות של מצוקה וחרדה. צורה של מוות בנפש. כאילו נוכחותו של האנאורגני באורגני, הלא-חי בתחומי החי. העצמי נתון כך במעין כיליון מתמשך, אך ללא כאב וללא חרדות כיליון, מפני שלכאורה אין סיבה ואין מסובב לחרדה, אין נושא ואין מושא, אין 'יש' ואין 'אין', אין תחושת נתק מדבר ואין תחושת משיכה לדבר. הקיום כך אינו 'מחורר', אלא החור עצמו.

בצורתה הקיצונית איכות זו חסרה מנטליזציה לחלוטין. בצורתה הפחות קיצונית יש מנטליזציה מסוימת ברמה הקוגניטיבית, אך ללא תחושה חיה של תכניה. כך, המטופל יכול להיות תחת הדומיננטיות של ה'התקיימות הנעדרת' גם תוך כדי תיאורה, למרות תיאורה.

כל בדל ייצוג חי כדי לשרוד. ההיערכות ההגנתית היא קריטית. ההגנות הנגזרות במקרים רבים הן מסוג החזקה עצמית מלאכותית והיצמדות לאובייקט פנימי ו/או חיצוני, לטשטוש מגע עם רווח כלשהו נוכח ייצוגיו. כך, להימנעות מתחושת הקטסטרופה שהם עצמם מסמנים.

הקשבה לאיכות הדומיננטית בדיבור בשעה הטיפולית יכולה לסייע גם באיתור איכות 'ההתקיימות המתכלה'. גם בהקשר זה מעורר הדיבור תחושות ייחודיות. ייתכנו תחושות מוזרות של דיסאינטגרציה, דפרסונליזציה ודראליזציה, אך הפעם עם עוצמות שונות של תחושות אי-נחת, מצוקה או חרדה עמומה. מורגש שיש נוכחות שמנביעה את המילים, יש נוכחות שאמורה לקבל אותן, אך היא כמו חלקית וחמקמקה, רגע קיימת רגע נעלמת. בווריאציה אחרת, דיבור זה יכול להיות מורגש בעיקר כצורה של החזקה עצמית או היצמדות לאובייקט באופן שאינו מותיר אוויר לנשימה. ככזו, היא כמו מבטאת את הכיליון שמנביע אותה. ההקשבה לאיכות זו של 'דיבור ההתכלות' מעבירה תחושה שהסובייקט כמו נתון במרוץ מילולי אין-סופי, לא מאפשר לעצמו לנוח לרגע, לעצור לרגע, לנשום. לא מאפשר לאובייקט לנוח לרגע, לעצור לרגע, לנשום. כמו משתמש במילים להחזיק את עצמו באופן נואש ללא רווח מינימלי בהחזקה זו, ובה-בעת להחזיק את האובייקט ללא רווח מינימלי מהאובייקט, ולהחזיק את המילים עצמן כחלק אובייקט היצמד אליו.

לצד תחושות אלו, וכמתואר בספרות הרלבנטית בהרחבה, ההעברה-הנגדית יכולה לכלול, כמוכּן, עוד מיגוון רחב של תנודות ותחושות מטרידות, שהן כתמונת ראי וכתגובה לאלו בהן נתון המטופל. בתוכן חוויה של תנועה מטלטלת, מחד, קיפאון משתק, מאידך. מרחב גדול מדי אשר בהקשרו המטופל/הצמידות כמו הולך לאיבוד, ומרחב מצומצם מדי שבהקשרו הצמידות נוקשה, מקפיאת גוף וחשיבה; היעדר מטריד של ממשות ומשמעות, ונוכחות מטרידה של ממשות הפכפכה, נזילה, שבירה ומאיימת, המתרגמת לתסכול גדול ולייאוש. אתאר כעת קטעים מאנליזה שסייעה לי להמשיג את ההבחנה המוצעת, מכיוון שבמהלכה המטופלת היתה נתונה תחת הדומיננטיות של איכות ה'התקיימות הנעדרת' תקופה ארוכה. רק בהדרגה, הודות לתהליך האנליטי שהתפתח, היא הצליחה להיחלץ ממנה, תחילה לטובת הדומיננטיות של איכות ה'התקיימות המתכלה'.

מ'התקיימות נעדרת' ל'התקיימות מתכלה'

"התקיימות נעדרת" – יסמין פונה לאנליזה בשנות השלושים לחייה, בחיפוש אחר כיוון בחייה. ככל שהאנליזה מתקדמת, אני מרגישה שמהו 'לא עובד', למרות שאיני יודעת מה בדיוק; הפגישות מלאות בתיאור התרחשויות, משימות ודרכי התנהלות בתוכן. האסוציאציות לחייה בהווה ובעבר זורמות, מלוות חלומות מעניינים וגילויי התרגשות. עם ההבנות שאני מציעה היא הולכת בעניין, את חלקן דוחה, את חלקן מקבלת. מצב רוחה משתפר והיא מתחילה עבודה שמעניינת אותה, אך במפגש שלי איתה משהו כאילו 'לא קורה', 'לא קיים'. אני מרגישה

חמקמותה של איכות זו ואי התלות שלה בתוכן כלשהו הופך את ההקשבה למוסיקת הדיבור לכלי חיוני במיוחד באיתורה. הקשבה למשהו כמו 'מלודית' הנושא מעבר לווריאציות השונות ולתכנים שהיא נושאת. מכיוון שלא מדובר בתוכן מוגדר או בתהליך, אלא בתחושות הנאספות בסופו של דבר בהעברה-הנגדית, קשה לתאר זאת ולהראות בחומר עצמו. בניסיון לשתף בכל זאת באופן בו אני שומעת את איכות הדיבור המעורבת, אני יכולה לומר ש'דיבור ההיעדרות' נשמע כמו ללא סובייקט מוען, ללא אובייקט נמען, ללא רגש – גם אם בתוכנו מדווח רגש. דיבור שהוא כמו אובייקט מילולי צף בחלל, ללא נוכחות שמנביעה את המילים, ללא נוכחות שאמורה לקבל אותן. "קליפה של דיבור/...מילים נעות ללא קיום פנימי/קריאה יבשה למוות" (2, עמ' 26). הוא יכול לעורר תחושות מוזרות של דיסאינטגרציה, דפרסונליזציה ודראליזציה, שכמו אפשר לצפות בהן ולהבין אותן מבחוץ, מבלי לחוש מצוקה או חרדה כלשהי. הוא גם יכול לעורר תחושות כמו שיעמום או חוסר עניין, אך גם הן ללא אי-הנוחות הנלווית אליהן בדרך כלל, ותחילה ללא היכולת להמשיגן. ההעברה-הנגדית בצורתה הקיצונית יותר יכולה לערב גלישה לאיכות התקיימות שהיא כתמונת ראי לזו בה נתון המטופל: צורות של 'היעלמות' מהשעה, שאין בהן reverie מסוג כלשהו ואין אסוציאציות בעלות משקל, מעין black-out נפשי.

היכולת למנטליזציה של מצבים מסוג זה בהעברה-הנגדית כבר מקדמת תחושות של אי-נחת ומצוקה, ולהיפך, התעוררותן של תחושות מסוג זה כבר מבטאת את ראשיתה של המנטליזציה שלהן. תהליך זה מקדם את האפשרות להשתחרר מהדומיננטיות של 'ההתקיימות הנעדרת' בתוכנו ולשחרר ממנה את המטופל, בהדרגה.

'התקיימות מתכלה'

אני מאמינה כי הנוכחות של מצוקה קטסטרופלית ו/או חרדות כיליון, העומדות במרכזו של השיח על מצבים מנטליים ראשוניים, חושפת כי קיים בנפש דבר הנחוה כקיים, ולכן ככזה יכול להדול. נוכחות זו מסמנת את מה שאני מכנה כאן 'התקיימות מתכלה': זוהי התקיימות שבהקשרה יש ממשות לאובייקטים פנימיים, אך הם שטוחים ו/או חלקיים. הם חסרים מרחב שניתן לדמיין בתוכו התרחשויות ולהיכנס אליו או שהם בעלי מרחב מחורר ודולף. ככאלה, הם לא נגישים להחזקה, הכלה ואחיזה מנחמת. מעצם קיומם הם מהווים מוקד אדיר של משיכה, ולכן מוקד אדיר של מצוקה. במרכזה תחושות של נתק קטסטרופלי, חרדות כיליון וחלל (void). לכן, כמו ב'התקיימות הנעדרת', העצמי נתון במעין כיליון מתמשך, אך עם כאב נוראי וחרדות קטסטרופליות, מכיוון שיש סיבה ויש מסובב לחרדה, יש חלק עצמי ויש חלק אובייקט, יש 'ש' כלשהו, ולכן יש 'אין' מצמרר. הנפש כמו נמצאת כעת על סף האנאורגני, על סף מצב של אי-חיים, חשה בהתרחשותו המתהווה, מזהה את פעילותו המצמצמת. במקרה הטוב נאבקת – פעמים רבות ללא הצלחה – להחזיק

ייעלמו בחלל הריק במקרה הגרוע. אך בפגישה הבאה היא מתחילה לדבר מייד, בקול שכמו בוקע ממעמקים:
"כל סוף השבוע המילים שאמרת כאילו הסתובבו סביבי בדירה. אני לא באמת בשום מקום. הכול חולף ליד".

פגישות רבות אחר-כך אנחנו דולות עוד ועוד דקויות בחווייה הזו, כששוב ושוב אני מסמנת אותה, מזמינה לתת לה יותר ויותר ייצוג. ההתקיימות הנפרשת בפני היא כבדורה אין-סופי, ללא נקודות אחיזה בדמות ייצוגים חיים של העצמי, האחר או חווייה כלשהי, ללא תחושת 'חיים', ללא שביב חיוניות. כל התייחסות אליו מקדמת את פרישתו ומבטאת לעתים, בריזומנית, תוויה ממנו. תוויה לרגעים יקרים של משמעות, בתוך ים של שיממון שממשיך ומתקיים.

"אני כאילו חיה בעיניים עצומות, לא רואה כלום. אני סתם נמצאת, לא קיימת. אנשים לא רואים את זה, כי הם מדברים איתי ואני עונה להם ועושה כל מה שצריך". "כאילו מדברים קורים לי אבל אני לא מרגישה אותם". "שנייה אחרי שאני מדברת או עושה משהו אני לא יודעת מה אמרתי, מה עשיתי". "גם כשאני צוחקת ומאשרת זה כאילו לא אני צוחקת ומאשרת". "בפנים יש כאילו חלל כזה, ריק, סתמי, שאני נעלמת בו, בלי להרגיש כלום". "כאילו אני נופלת כל הזמן לתהום שחור וריק, לא רואה את הקרקעית... וזה לא מפחיד, לא מרגש, לא כלום. זה פשוט אפורי ומשעמם". "אני לא מרגישה טוב ואני לא מרגישה רע, אני פשוט לא באמת מרגישה. אני לא באני...".

לאורך חדשים ארוכים, כשאנחנו מפענחות את התיאורים האלה משהו ביבה נוסד חי וחיוני. 'דיבור ההיעדרות' נסוג לרגעים, פגישה פה, פגישה שם. ברודנותה של 'ההתקיימות הנעדרת' נפערים סדקים, ואני נאבקת להחזיק את המשמעות המתהווה כנגדה, מצד אחד, ולא להתפתות לתעות שמוזמן העושר המילולי המטווה אותה, מצד שני.

מידי פעם יסמין מסמנת פגישות שהיא דיברה בהן ארוכות באמירה מסוג "לא דיברתי היום בכלל". במקרים מסוימים אני מבינה שהלכתי שולל אחר התכנים, במיוחד כשהם נסובו על 'ההתקיימות הנעדרת'; לא הבחנתי ולא סימנתי ש'דיבור ההיעדרות' שלט בחדר, שיסמין היתה נתונה תחת רודנותו של הכלום גם תוך כדי תיאורו, למרות תיאורו; שהמילים המדויקות לכאורה הפכו לקליפה ריקה מתחושה, ממשמעות. במקרים אחרים אני מבינה שנשאבתי להתקיימות זו בעצמי, שמעתי את דבריה אך כמו לא הקשבתי להם, נעלמתי לה נעלמת לי. כשאני מצליחה לאסוף זאת בפגישה אני נותנת ביטוי לתחושה שהיא כמו 'לא היתה' בתוך הדברים שאמרה, ואני כמו 'לא הייתי' כדי לקלוט זאת ולהחזיר אותה. אומרת דברים מסוג:

"היום את דיברת, אני דיברתי, אבל שום דבר בינינו לא באמת קרה... אנחנו כאילו לא באמת היינו".

באחת הפגישות יסמין הולכת עם הדברים הלאה: "אני מספרת לעצמי כל הזמן מה קורה לי כאן כדי להיות בטוחה שזה באמת היה, שזה באמת קורה, מה אמרתי, מה אמרת... מה זה? זה נורא... אני כאילו לא מסוגלת להרגיש שאני חיה... אני לא מסוגלת לחיות את הרגע... אני לא בטוחה שהרגע באמת קיים!"

אני: "את כאילו לא בטוחה שאת באמת קיימת, בתוך הרגע...?"
היא: "אבל למה?"

ה"למה" פותח לנו נתיבים לאזורים עלומים בחייה ובנפשה, שלא אכנס אליהם כאן, ומביא להנכחתה של 'האיכות הנעדרת' קודם כול ברמת הגוף. כך, מסתבר בהדרגה שיסמין אינה יודעת, למשל, מתי היא עייפה, מתי רעבה, מה רוצה לאכול. התחושות הגופניות הבסיסיות ביותר כמו לא קיימות בחלל 'ההתקיימות הנעדרת' שהיא נתונה בה, לא מותירות סימן, לא מאפשרות אחיזה בסימן כלשהו, והסימון של זה הולך ומתעצם בחדר:

יותר ויותר שאני כאילו 'ישנה' למרות שאני ערה, 'לא נמצאת', למרות שאני מקשיבה במסירות ומפרשת. אני מגלה שמחשבות ואסוציאציות שאני רגילה להפליג אליהן במהלך שתיקות בשעות הטיפוליות חסרות; שמידה חיונית של 'זיכרון' ו'תשוקה' שאני רגילה לה בעבודה שלי נעדרת; שהשתלט עלי סוג של שיממון 'נוח', צורה של שיעמום לא נעים ולא מטריד. היום אני יודעת לומר, שהתחושות האלו היו הצעד הראשון בדרך החוצה מאיכות של 'התקיימות נעדרת', שהתחושות האלו היו כבר משהו ער, נוכח, קיים. לפחות בתוכי. משהו שמתחיל לזהות את מה – שלא. ככל שאני מקשיבה יותר, לאורך חודשים הולכים ומצטברים, אני מתחילה לזהות שיסמין כמו לא מספרת את הדברים שהיא מספרת לי, כמו לא מייצגת אותם אלי. היא גם לא מספרת לעצמה משהו בנוכחותי. היחס אלי מתבהר לי בהדרגה כמו 'נעדר' יחס אלי כאובייקט, אפילו כאובייקט שנעדר; אך גם אלי כסביבה מאפשרת, ממוזגת ברמה כלשהי. התגובות לפירושים שלי, המסירות וההתמדה, מתבהרות כמחוות חיוניות בלבד, של מי שעושה לעברי את כל התנועות הנכונות, אך לא חווה אותי מולה, ולא כי היא מסירה ממני את המבט, אלא כי טרם הופעתי בטווח ראייתה. אני לא מוצאת בתוכי תחושות תיסכול ואי-נחת שיכולות לעלות בי במצבים בהם המטופל מתעלם מהתערבויות שלי או מתנגד להן ממניעים הגנתיים ו/או תוקפניים. אני מרגישה שמהוה בנוכחות שלי כאילו עדיין לא נקלט אצלה או עובר דרכה, וזה מה שמייחד את ההעברה שלה כלפי: כאילו היעדרתי, הלא תוקפני כלפי, ממנו.

במהלך הניסיונות לחקור את דקויות החווייה הזו ומשמעויותיה, אני מרגישה יותר ויותר שגם יסמין כמו 'לא כאן', כמו לא נוכחת רגשית בתוך הדברים שהיא אומרת, בתוך התנועות, בתוך הבכי. כאילו יש מילים, אך לא היא אומרת אותן; יש בכי, אבל לא היא בוכה אותה. הדיבור של יסמין מתנסח בתוכי כ'דיבור היעדרות', שללא כל קשר לתכנים המסופרים בו, הוא מספר יותר מכול על ההיעדרות שלה ושלי מהסיפור עצמו: דיבור שהוא כמו חלק אובייקט שנישא באוויר, משום מקום אל שום מקום. אין 'אותי', אך גם אין 'אותה'. יש ריחוף של שני גופים ומילים באותו החלל. התכנים, שהדיבור הזה מבטא, מסתובבים בנפש שכמו לא יודעת על קיומם; נפש שנמצאת במצב מתמיד של הדרה (exclusion) מהשקעה (קטקסיו) ליבידינלית של האחר בה, שלה באחר. נפש שכמו נמצאת מחוץ לחיים, בחלל ריק ואין-סופי ללא גבולות, ללא קרקע, ולכן ללא מרחב. ללא כוח משיכה לכיוון כלשהו, וללא ייצוג חי של כל אלה בנפשה. לכן ללא תחושה בעלת 'משקל' כלשהו, לרבות חרדה. נפש שכמו נתונה תחת הדומיננטיות של 'התקיימות נעדרת', בהקשרה האובייקט כמו אינו נעדר ואינו חסר, כי אינו קיים בשום צורה כפוטנציאל. במובן זה, באופן פרדוקסלי, ההיבט המרכזי שאני קולטת ביחסי האובייקט הפנימיים שלה הוא חוסר הממשות של האובייקטים, היחסים, וכל תחושה שהם יכולים לעורר.

באחת הפגישות אני מתרגמת זאת להתערבות, שהפכה להתערבות הטרנספורמטורית ובאנליזה, כנראה מכיוון שהיא מבטאת את מה שנאבק בתוכי למנטליזציה תקופה ארוכה, ונותנת תנופה לתהליך המקביל אצל יסמין. התערבות שמשרטטת, למעשה, את איכות ה'התקיימות הנעדרת': "יסמין, כשאני מקשיבה למנגינה של הדברים שאת אומרת, אני מרגישה תחושה מוזרה, כאילו את נמצאת מחוץ למילים שלך... המילים כאילו מרחפות באוויר בינינו, חסרות חיים, לא יוצאות ממך, ולא בדרך אלי... כאילו את לא כאן, כאילו אני לא כאן".

יסמין שותקת, ולאחר זמן ארוך אומרת: "זה נורא מוזר מה שאת אומרת... אני לא מבינה".

היא שותקת עד סוף הפגישה, ובדלת לראשונה משתהה, נאחזת במבטי דקה ארוכה. אני חוששת שהיא תיפגע מדברי במקרה הרע, שהם

בצליליהן. היא יוצרת את הדיבור לכשעצמו כ'אובייקט' שאפשר להיצמד אליו כנגד הכליה שהוא עצמו מסמן ברווחים המתחייבים בו. מחזיקה כך את חרדת ההישמטות ממני, חרדת הנפילה אל התהום שהיא אני, מהאובייקט הדומימדי שהוא אני. חרדת התקלות נוכח אובייקט שאפשר להרגיש רק את פני השטח שלו, ולהיצמד אליהם תוך כדי הישמטות בלתי נמנעת שלו/ממנו אל תהום הנשייה.

כשאני/היא 'לא היתה', 'הנפילה אל התהום' היתה, כהגדרתה, "משעממת". ריקה אפילו מחרדה. משאני/היא "נמצאת" באופן מסוים, בצורה מסוימת, בעוצמה מסוימת, "הנפילה אל התהום" הופכת מחרידה. ה'היעדרות' הולכת ומצטמצמת, הדומיננטיות של הייצוגים החיים הולכת וגדלה, אך עקב טיבעם החלקי והשטוח גם הדומיננטיות של תחושת המצוקה מולם: חרדות כליה נוכח אפשרות ההישמטות מהם, מצד אחד, והאפשרות שהם כלל לא קיימים, מצד שני. חרדות קטסטרופליות מפני שמיטה עולות מולי בעיקר כאובייקט שמתחיל להיווצר, אך הוא דומימדי קר ומנוכר, או תלת-מימדי מחורר ושומט. חרדת הלוצינציה חיובית (התחושה שאני/היא קיימות, אך בדיה) עולה מולי כתשליל להלוצינציה שלילית פתולוגית (אני/היא לא קיימות) שהחלה לסגת.

לב הנוכחות האנליטית שנדרשת ממני בשלב זה, אני מאמינה, הוא לזהות את המצוקה והחרדה הקטסטרופלית גם כשאין להן ביטוי ישיר (למשל, באמצעות זיהוי ההגנות כנגדן), ולתאר את איכות ייצוגי האובייקט ויחסי האובייקט האחרים עליהן. ייצוגים חלקיים, שטוחים וארעיים, שומטים נעלמים ומעלימים, שמשוחזרים שוב ושוב באנליזה ומתעצמים נוכח התערבות לא מתאימות, סיומי פגישות, חופשות. בתוך כל הסבל שמלווה את התקופה הזו באנליזה, ברגעי שפיות והתבוננות, יסמין מביעה שמחה על כך שיש משהו בתוכה ממשי דיו להרגיש באופן ממשי דיו תחושה ממשית דיה, תהייה אשר תהייה.

ההתפתחות בנפשה ובחייה של יסמין הולכת ומתעצמת. שתי איכויות ההתקיימות נסוגות לשולי הווייתה. הקריסות לכיוון באנליזה מתקיימות כיום בתדירות נמוכה מאוד, עם יכולת גוברת שלה עצמה להשתקם מהן. במציאות, היא חיה היום חיים נפשיים, משפחתיים ומקצועיים מלאים ביותר. בשונה ממה שצפיתי שיקרה, הקריסות אל איכות 'ההתקיימות הנעדרת' לא נוסדו כהגנה מפני הסבל של איכות 'ההתקיימות המתכלה', אלא הלכו והצטמצמו דווקא ככל שהאיכות הזו נפרשה ועובדה באנליזה. בלשון מטאפורית, הרגשתי שיסמין כמו נוסדת יותר ויותר מתוך איזושהו 'כלום', וכל צעד בהיווסדות הזו מצמצם את ה'כלום' הזה, כשהוא התשתית, הוא הקרקע ממנה אנחנו יוצאות והוא ברירת המחלף אליה חוזרים כשמשוהו אחר לא מספיק, כשמשוהו בכמות הנוכחות שלי לא מספיק או משהו באיכות הנוכחות שלי חסר.

קורדינטות תיאורטיות – 'התקיימות נעדרת': כלום מוחלט

את הסימון הראשון של ה'איכות הנעדרת' אולי ניתן לזהות במצב של היעדר אקסיטציה (Q אפס) אליו שואפת המערכת הניורולוגית לפי עיקרון האינרציה שניסח פרויד (3). באנאורגני אליו שואף האורגני, אליו שואפים החיים. שהרי זהו מצב של אין מוחלט, ריק מוחלט, ללא מנטליזציה של הריק הזה, וללא כל תחושה שלו: אין אקסיטציה, ולכן אין רלבנטיות לאובייקטים ואין כל תחושה ממשית דיה. אך בכל כתביו, פרויד התרחק מהאפס אותו הוא סימן כיעד ראשוני,

"יש לי חברה שיודעת שלפני מחזור יש לה תאוה לשוקולד, חברה אחרת יודעת שתמיד במחזור כואב לה הגב התחתון... לי אין מושג על כאלה דברים". "אין לי מושג מתי בא לי מתוק, מתי מלוח, איך אנשים יודעים כאלה דברים? אני לא יודעת אפילו מתי אני רעבה. אני יכולה לא לאכול ימים שלמים ולא לחוש רעב, לשמוע את הבטן שלי מקרקרת ולא לקשר. רציתי השבוע לאכול כשאני עצבנית, אבל אני גם לא יודעת מתי אני עצבנית...". "בחדשים האחרונים אני מתחילה לדעת מתי אני חלשה, ואז אני חושבת, ובמקרים שאני מבינה שלא אכלתי אני אוכלת".

לב הנוכחות האנליטית שנדרשת ממני בתקופה הזו לכל אורכה, ככל שאני מפענחת שוב ושוב מה קורה קודם כול בתוכי, הוא קיום האי-קיום, גילוי ההיעלמות, הנכחת ההיעדר. יסמין מפענחת בעזרת יותר ויותר את המתרחש בגופה ובנפשה, על רקע מה שלא מתרחש, ברמה המוחשית ביותר. כך, למשל, היא מתחילה לזהות תחושות כמו רעב ועייפות בתוך הפגישות, לאכול או לנוח לאחריו. היא מתחילה לצחוק בהקלה, לבכות בכי שהיא בתוכו, מרגישה ומחוברת. היא מתחילה לסמן בהתרגשות מעברים בין מצבים בהם היא 'נמצאת' בתוך עצמה, איתי, בחדר, בדברים שסיפרה, ובין מצבים שלא. נאבקת לזהות בעזרת את רגעי הקריסה ואת נסיבותיהם. איכות 'ההתקיימות הנעדרת' הולכת ומנוכחת, הופכת בהדרגה רקע ל'נוכחות' שהולכת וגוברת.

'התקיימות מתכלה' – ככל שאני מרגישה באנליזה שמשוהו מתחיה בדיבור של יסמין ובחוויה בה, בי ובינינו – כראי לייצוגים ההולכים ומתהווים בתוכה, כך גוברת בי תחושה מעורפלת של חרדה, שאיני מבינה את פישרה, ושנעדרה לחלוטין מהחלק הראשון של האנליזה. בהדרגה מסתבר שככל שאיכות 'ההתקיימות הנעדרת' מצטמצמת, עוברת הדומיננטיות בנפשה של יסמין אל איכות של 'התקיימות מתכלה'. ככל שהייצוגים בתוכה נבנים, כך נבנית הסכנה לגורלם. יסמין נעה יותר ויותר בין חרדה שאשמוט אותה ברווח קטסטרופלי אין-סופי שהולך ונפער בתוכה, ובין חרדה שאני כלל לא נמצאת מעברו השני. בבהלה גדולה היא אומרת משפטים כמו:

"אני צריכה הוכחה שזה באמת קורה! שאני הולכת לטיפול! שאת המטפלת שלי...!! אני מפחדת שאני אגלה שהכול המצאה שלי, שאת בכלל לא כאן".

היא מתחילה לחפש עלי מידע, אך כל מידע שמוצאת – בתחושתה אינו עלי. "את באמת לא קיימת בשום מקום!" היא אומרת בבעתה. ואני: "ככל שאת יותר מרגישה אותי קיימת, ואותך צריכה אותי, את יותר מוצאת אותי אינני... ואת בחרדה איומה".

יסמין מוצפת חלומות בהם היא במעלית הנופלת אל תהום אין-סופית, מתעוררת מהם שוב ושוב בבהלה, מזיעה, מבולבלת. בחלומות אחרים היא במעלית הנפתחת שוב ושוב אל קיר חלק ותלול, והיא רק עולה ויורדת בין הקירות, יודעת שאם תנסה לצאת תיפול לאורכם אל הכלום. היא מתקשה במיוחד ברווחים בין הפגישות, מחזיקה את עצמה בעבודה מאומצת מבוקר עד ערב. אני מרגישה שאנחנו במקום קשה מאוד, אך שונה מאוד מהמקום בו היינו: אנחנו פוגשות כעת תחושות של מצוקה וחרדה באופן ישיר ומיוצג, ובאופן עקיף ופחות מיוצג דרכי ודרך החיפוש אחרי. בפגישות אחדות אני מתחילה לשמוע סוג דיבור חדש, שאינו חי ומחובר, אך גם אינו 'דיבור ההיעדרות' החלול שהכרתי: דיבור שאני קוראת לו בדיעבד 'דיבור התכלות', מאחר שהוא מסמן, ברו-זמנית, חרדה מתמדת מפני כיליון והגנות כנגדה:

היא מדברת ללא הפסקה, ללא רווחים, לא מאפשרת לי להתערב במילה, ובכך כמו נצמדת אלי ומונעת כל תחושה של רווח בינינו. היא כמו מחזיקה את עצמה באמצעות שטף המילים כעור משני, נאחזת

כפי שאני מבינה זאת, האם לעולם לא ממש 'מתה': היא לא מפסיקה למות, או בלשוננו של גרין "מסרבת למות מוות שני", "מפליצת בעלת אלף ראשים" (7, עמ' 158). אהבתו של הילד ממשיכה להיות "משועבדת" אליה (עמ' 156). היא ממשיכה להיות אובייקט של "תשוקה מטורפת" (עמ' 162), וזו הסיבה לאי יכולתו של הילד להפנות אהבה לאובייקט אחר. בפועל, למעשה אין מחיקה טוטלית לא של האובייקט ולא של יכולת האהבה. יש יכולת אהבה, אך היא משועבדת לאובייקט הראשוני, וכרוכה בדיכאון לא-מודע מולו. זה כבר סיפור שונה לגמרי, שלטעמי מסמן את איכות 'ההתקיימות המתכלה'. הפחתה בקטקסיו הליבידינלי של יצר החיים גם מערבת, בו-זמנית, הגברה בקטקסיו של יצר המוות בצורתו כהרסנות, שלכשעצמה כאמור, אינה נגמרת בתחומי החיים.

איכות 'ההתקיימות הנעדרת' שמסמן גרין במינוחים כמו 'חלל נטול אובייקטים' או 'מוות נפשי' לאורך כתביו, מקועקעת גם בדינמיקה אובייקטלית סוערת וצבעונית ביותר: לפי גרין, זהו קיום שמאיים על הסובייקט במידה כזו, שהוא למעשה לא מתקיים. הוא מתמלא בצורך להתמלא, מחד, ובנוכחותו הרב-גונית של האובייקט הרע, מאידך. לכן הוא גם מלא בחרדה קטסטרופלית ובכאב מטורף.

הדוגמאות בכתבי גרין עוד רבות. ככל שמעמיקים בכתביו מתבהר עד כמה היטיב לתאר את 'הלבן' (או בווריאציות 'החור', 'השלילי'), כצורות של הפסקות בחשיבה, בזיכרון, בחוויה של העצמי/האחר/הקשר; כצורות של 'הפסקות' בחיים; כאיכות של אי-קיום בתחומי הקיום. אך גם עד כמה כרך אותו לבלי הפרד בהיבטים שאני מבקשת להפריד ממנו, ולתאר תחת ההגדרה של איכות 'ההתקיימות המתכלה'. כך, מראשית ההיסטוריה של מושג 'הלבן', אותו פיתח עם דונה (10) במושג 'פסיכוזה לבנה'. לכן, הלבן (blank) כפי שציין דופארק (11), משמעו בסופו של דבר, בעיקר הלטנטי; המימד הלא נראה (למשל בפסיכוזה, אצל וחרדה) ולא ההפסקה גופה, שאני מבקשת לבודד. לכן, גם הווריאציה של 'הלבן', בדמות 'החור הנפשי' אצל גרין, אינו היעדר ייצוג לכשעצמו, אלא ייצוג של היעדר הייצוג, משמע, הנכחה של היעדר. אני מעזה לשער, שהנאמנות לתיאורית היצרים של פרויד גרמה לגרין לראות את הנפש בפעולה מתמדת, גם אם אינה ביטורית, ולכן בסוג של מלאות מתמדת, גם אם חלקית. כך, הוא לא נתן את המקום הראוי ל'ההפסקות' בפעילות ובמלאות; 'ללבן' שהוא עצמו זיהה.

ניתן למצוא תיאורים חדים/דקים של איכות האפס של 'ההתקיימות הנעדרת' בפנייה לגוף הידע העוסק בספקטרום האוטיסטי, ושואב ממנו גם להבנת מצבים מנטליים ראשוניים בהפרעות אישיות ובנוירוזות (למשל, 12). אך למרות שתאורים אלה לא נדרשים ליצר המוות, גם הם מערבים היבטים של מה שאני מבקשת להבחין מהם ולאסוף תחת 'ההתקיימות מתכלה'. התיאור הקצר של מלצר (13) את הקיום החד-מימדי, יכול לשרטט את קווי המתאר של 'ההתקיימות הנעדרת'. מושג החד-מימד יכול להסביר מדוע ברמה הנפשית, הגרייה הפנימית

והיה עסוק בעושר העצום שבמאבק אליו וכנגדו. כבר תוך כדי ניסוחו של עיקרון האינרציה, ובוודאי שבניסוח של יצר המוות, פרויד (4) ציין, בצדק, שלא ניתן לחמוק מגרייה פנימית באופן מוחלט. ה'אפס' איבד כך מיידית את כוחו כפוטנציאל בתחומי החיים. הוא נותר רלבנטי, למעשה, רק ברמה התיאורטית. ברמה המעשית הוענקה הבכורה לשאיפה להוריד את רמת הגירוי למינימום האפשרי ולשמרו כקבוע (עיקרון ההומיאוסטזיס), ולזכות בנירוונה שיכולה להיקשר לכך.

קליין וממשיכה פיתחו את החשיבה על יצר המוות יותר כהרסנות פנימית מולדת, ואת החשיבה על דרכיה ועל נפתוליה של ההרסנות הזו. כך, פרדוקסלית, הם התרחקו עוד יותר מפוטנציאל האפס שהוא מסמן. פלדמן (5) מתאר זאת תוך כדי ניתוח כמה מהמאמרים המרכזיים על דחף המוות (של סגל, ג'וזף ורוזנפלד). הוא מראה כיצד, למעשה, אף אחד מהם אינו מתאר מצבים של אניהילציה, גם כשהנירוונה מסומנת בהם כיעד. כולם מתארים תהליכים חיים וסוערים, המתאפיינים בהתקפה מתמשכת, מעוותת ומקלקלת על כל היכולות, כשהדגש הוא על מימד ההתמשכות. פלדמן טוען כי למרות שדחף המוות הוא במהותו נוגד-חיים, מטרתו אינה חיסול החיים אלא קיומה של הפעילות המוחלטת.

ואכן, נראה שהפרדוקס הזה אינהרנטי לכתבים המנסים לשרטט מצבים של חידלון מוחלט, תוך הישענות על מושג דחף המוות. מצבי החידלון הללו מסמנים את מה שאני מבקשת לתאר כאן כאיכות 'ההתקיימות הנעדרת', אך ההישענות על מושג דחף המוות כורכת בהם היבטים מאיכות 'ההתקיימות המתכלה'. כך, למעשה, מצבי החידלון הללו מקועקעים תוך כדי תיאורם, למרות תיאורם.

בולטים בהקשר זה כתביו של גרין, העוסקים בהיבטים של מה שניתן לזהות כ'התקיימות נעדרת', תוך עיסוק במצבים מנטליים ראשוניים בעיקר בהפרעות בספקטרום הנרקסיסטי. כך במיוחד כשהוא עוסק בילדים לאם שהיא נעדרת מדי (6) ובתוכם ילדי "האם המתה" (7), שעקב דיכאון הסיגה את השקעתה מהם. כהגנה מפני היעדר, הם מסיגים את הקטקסיו שלהם מהאובייקט. תהליך הדה-קטקסיו מתנהל תחת שלטונו של 'הנרקסיזם השלילי', שהוא פועל יוצא של יצר המוות, המתעצם בתגובה להיעדר (8). הנרקסיזם השלילי מונע מעיקרון האינרציה. ככזה, הוא שואף לחיסול האובייקטים, העצמי והחיים המנטליים, ומייסד חלל ריק מאובייקטים ומוות נפשי (6, 7, 8, 9). בכך, מציע מושג הנרקסיזם השלילי את האפשרות לכינונה של איכות 'ההתקיימות הנעדרת' בנפש, כשתחת הדומיננטיות שלה אין תנועה ואין קטקסיו בדבר. אך למעשה, מכיוון שתהליך הדה-קטקסיו שמנסח גרין הוא ניגזרת של יצר המוות, הוא כמו שולל, בו-זמנית, את היעדר הקטקסיו שהוא אמור ליצור/להוביל אליו: זהו תהליך חי ואין-סופי, הסרה אקטיבית מתמשכת של ההשקעה באם, שלעולם אינה נגמרת (גם ההשקעה וגם האם). זאת, לצד תהליכי הזדהות עמוקים, שהם חיים, מלאים ומתמשכים בפני עצמם.

לקירבה שלו למוות נפשי... ואמנם נדמה שמהו מת או בתוכו, או כמעט מת" (18, עמ' 98).

כשאלווארו חשה שהמטופל חסר תחושת קיום, היא במגע, להבנתי, עם איכות של 'התקיימות נעדרת'. לעומת זאת, כשהיא חשה שמהו בו "כמעט מת" נראה לי שהיא במגע עם תחושת קיום מסוימת, וזהו מקום נפשי שונה לגמרי. משהו שהוא 'כמעט מת' הוא גם 'כמעט חי', ולכן מזמן חרדות ומצוקות קסטרופליות ובמקרה הטוב גם צורות של תקווה. זהו איזור של טלטלה. זו האיכות הנפשית שאני מכנה כאן 'מתכלה', לא 'נעדרת'. אליה שייכים, לדעתי, ביעותיו של רובי וקשייו בהתחלות ובסיומים של פגישות, כפי שאלווארו מתארת אותם. אל האיכות 'הנעדרת', לעומת זאת, שייכת, להרגשתי, הבהייה הממושכת וחסרת הפשר שלו. ברגעי הביעותים והקושי רובי, להבנתי, נמצא במגע עם חלק אובייקט כלשהו, אולי חסר, חלש, ריק או מת כפי שמתארת אלווארו, אך סוג של אובייקט. ברגעי הבהייה או ברגעים בהם היא חשה כי הוא "אינו קיים", "בשום מקום", או "ב-coma נפשית", הוא, לדעתי, בתחומי 'ההתקיימות הנעדרת', אינו במגע עם דבר ממשי, לא בתחומי עצמו ולא בתחומי האחר. רק בהקשר זה יכלה אלווארו לחוש ש"פשוט אין בו כלום" (18, עמ' 59).

אלווארו מרבה לתאר את הדחיפות הנוראה שחשים נוכח "מטופלים כבויים ונשכחים על-ידי עצמם כמו רובי" (18, עמ' 98). להרגשתי, קשה לחוש דחיפות נוכח 'כלום'. ברוב המקרים חשים 'כלום' בחזרה, או סוג של שיממון נטול פשר, וטירדה. עצם תחושת הדחיפות מסמנת שמהו כבר קיים, שמהו נוכח, שמהו רק כמעט מת או שוב – כבר כמעט חי. ברגעים אלה אנחנו כבר מחוץ לתחומי מה שאני מבקשת לתאר כ'ההתקיימות נעדרת', ויותר תחת הדומיננטיות של 'ההתקיימות המתכלה'. כפי שאני מבינה, אלווארו עצמה חשה את הדחיפות שהיא מתארת רק לאחר זמן מה בטיפול ברובי. תחילה, כשלפי הבנתי רובי היה יותר תחת הדומיננטיות של 'ההתקיימות הנעדרת', והתחושה היתה ש"לא היה בו כלום", אלווארו עצמה, לעדותה, כמו 'נעדרת', כהד וכתגובה למצבו:

"נדמה לי כי באותן שנים מוקדמות גם הקשב שלי היה לעתים רפה ומדולדל כמעט כמו של רובי, משום שרוב הזמן היה קשה כל כך להאמין שמישהו באמת נמצא שם בתוך גולגלתו" (18 עמ' 127).

הדחיפות המשמעותית הגיעה רק כשחלו סדקים ב'התקיימות הנעדרת' של רובי. משמע, רק כשאלווארו היתה במגע עם משהו שיש ברובי ושעל כן התכלתו כה מאימת, משהו שכבר נכח, ולכן בסיכון המצדיק תחושות של סכנה ודחיפות. משהו שכבר נתון תחת הדומיננטיות של 'ההתקיימות המתכלה'.

בחשיבה על איכות יחסי האובייקט תחת הדומיננטיות של ה'התקיימות הנעדרת', כפי שפגשתי עם יסמין, ניתן להיעזר בכתבים מהאסכולה הפסיכוסומטית של פריז. כתבים המתארים, בין השאר, מצבים קיצוניים של חסר בחיים מנטליים אצל אנשים הסובלים מהפרעות פסיכוסומטיות חמורות, וניתן ללמוד מהם על מצבים קיצוניים של חסר בחיים מנטליים גם

שעליה הצביע פרויד לא מקעקעת את האפשרות לאיכות של אנאורגני בתחומי האורגני: הוא מסמן אפשרות לקיומה של איכות אפס שהיא לא היעדר גרייה, אלא היעדר רישום משמעותי של הגרייה בפסיכה. הגרייה הפנימית בהקשר זה, נותנת את אותותיה רק ברמה כמו רפלקסיבית, חסרה ממשות ועיבוד ברמה הנפשית, כפי שבלט בתיאורי ההתרחשויות הגופניות של יסמין. החד-מימד הוא התקיימות mindless (13, 14, 15), המורכבת מרצף אירועים נטולי קשר, עם תנועות חסרת כיוון ופשר. רצף גירויים ותגובות כמו-רפלקסיביות ללא נגישות למחשבה ולזיכרון. אין ממשות ואין משמעות לאובייקט ולמי ממרכיביו; לנפשי, לגופני, לקיים, לנעלם. נתונים חושיים פנימיים וחיצוניים לא מתורגמים לייצוג בעל משמעות, כמו במצבים הקיצוניים של היעדר מנטליזציה שתיארה מיטריני (16, 17) במיגוון רחב של הפרעות מחוץ לספקטרום האוטיסטי. הנתונים החושיים נותרים בהקשר זה כמתח גופני מחוץ למערכת הנפשית. "מצבים גופניים... שלא ניתן להשתמש בהם כחומר למחשבה או לאחסן אותם בזיכרון" (17, עמ' 207).

אולם, גם מלצר וגם מיטריני מייחסים למצב זה חרדות קשות. לדברי מיטריני, "התנסויות חושיות אלו נוטות לעורר את צורות החרדה הפרימיטיביות ביותר, שלא ניתן להבחין בינן ובין תחושות גופניות של גירוי כואב בלתי נסבל, קטיעה, שריפה או קריעה של הגוף" (17, עמ' 212).

אני נוטה להאמין שכשאנחנו עסוקים בחרדות – גם אם פרימיטיביות מסוג זה – אנחנו כבר בתחומי 'ההתקיימות המתכלה'. המתח הגופני תחת הדומיננטיות של 'ההתקיימות הנעדרת' אינו מלווה בטירדה מנטלית כלשהי שמעבר לו. הטירדה ממוקמת במתח הגופני עצמו, וההגדרה 'חרדה' אינה מתאימה לו יותר מאשר כל הגדרה אפשרית אחרת. הוא פועל (עולה ויורד) ברמה כמו-רפלקסיבית. אין בפסיכה ייצוג חי למה שמתרחש או שאינו מתרחש בתחומי הסומה, ואין ייצוג להיעדר הייצוג.

בכתבי אלווארו (18, 19, 20) יש תיאורים רחבים ודקים של המימד החויתי שניתן לייחס לדומיננטיות של איכות 'ההתקיימות הנעדרת'. היא פורשת אותם במיוחד בתיאור המקרה של רובי, שסבל מאוטיזם קשה, אך מציינת כי היא מוצאת אותם גם במקרים מגוונים של חסך מחוץ לספקטרום האוטיסטי. אך גם תיאורים אלה אינם מובחנים ממה שאני מבקשת להבחין מהם, ולייחס לדומיננטיות של איכות ה'התקיימות המתכלה'. אלווארו (18) מגדירה את הילדים העונים לתיאורים אלה "ילדים אבודים" [החיים כמו ב] "שום מקום", [בסוג של] "coma נפשית": "אם קיימת מקבילה נפשית לתרדמת העמוקה של המוח, נדמה לי שזכיתי להצצה חטופה בה... היתה רק ריקנות" (18, עמ' 65). "עבור רובי המילה 'אבוד' מתאימה יותר מהמילה 'מרוקן', משום שהיא תואמת יותר את החוויה שלי עם מטופלים כמוהו שהתייאשו, שנדמה כי איבדו תקווה יותר משהשליכו אותה מתוכם; מטופלים שאולי צריך לשאת עבורם לא רק את רצונם לחיות, אלא אפילו את עצם הידיעה שהם קיימים... מה שנעדר אצל רובי היה... עצם תחושת הקיום... ולכן גם כל מודעות

החרדות האופייניות נדונות בהרחבה בספרות הפסיכואנליטית ומסמנות, לכשעצמן, מידה של ממשות בייצוגי העצמי והאחר, יהיה זה הייצוג הפגוע, החלקי, השטוח והמת ביותר. פרישתן מצדיקה מאמר נפרד. אסתפק ואומר שבין השאר, ההבדל בין החרדות השונות כרוך במידת המנטליזציה שלהן, מצד אחד, ובמידת המובחנות בין ייצוגי העצמי לאובייקט, מצד שני. בולטות, למשל, חרדות מפני התמוססות, התפוגגות, התנדפות, נזילה והישפכות של העצמי ואינו (12, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34). אלו חרדות המסמנות את ההתמוגגות הפתולוגית עם האובייקט, כשכל תזווה של האובייקט כרוכה בתחושה שהוא מתכלה וגוררת חרדות הכחדה בעצמי; והיעלמות האובייקט נחווית כגורם להיעלמות האני (28, 29, 30). הן יכולות להתקיים ברמות שונות של מנטליזציה. בין השאר, חרדות בלתי ניתנות לחשיבה במונחים של ויניקוט (35), סוג של nameless dread במונחים של ביון (36). משמע, נעדרות מנטליזציה. לצידן יכולות לנבוע חרדות 'מפותחות' יותר מפני דיסאינטגרציה או פרגמנטציה, המסמנות כבר את התפתחותה של אינטגרציה מסוימת (37) ומידה גדולה יותר של ייצוגיות. כך או כך, במילותיה של שלקס (30), הן מבטאות "קיום פוטנציאלי של קריסה נפשית, שמתרחשת בהיעדר אחיזה פנימית וחיצונית על-ידי זולת משמעות".

החוויה של 'אני עור' (38) עם תחושת מעטפת פסיכית לכידה מצד אחד, ועולם פנימי מצד שני, לקויה. לכן לא מתאפשר קיום אינטגרטיבי, נפרד, מוחזק ובטוח. האישיות חסרה את הפונקציה המחברת, המחזיקה, המכילה והמוססת של העור, שהאובייקט אמור למלא עבורה תחילה. העור הפסיכו פסי נחוה פגום או מחורר (33, 38, 39, 40). האפשרות לשימוש בהגנות המחייבות פנטזיה של מרחב כמו פיצול, השלכה והזדהות-השלכתית לקויה (12, 13, 15, 25, 33, 41). כל רווח נתפס כ-"dead-end" (18, 33) ומסמן התפרקות בצורות שונות בחלל נטול קרקע.

אך בשונה מהצחיחות של איכות ה'התקיימות הנעדרת', לחלל בהקשר זה יש ייצוג מסוים ממשי וחי. בין אם הוא מורגש כחלל, בור ללא תחתית, תהום, חור, רווח, 'כלום' או אחרת. הוא לא רק נעלם במקרה הרע או מושא להתבוננות שכלית חיצונית במקרה הטוב, כפי שקורה תחת הדומיננטיות של איכות ה'התקיימות הנעדרת'. לכן החלל לא יכול להיות 'אפרורי ומשעמם' כפי שהגדירה יסמין תחילה. הוא מצמית, כפי שניכר בסיוטים שלה בהמשך. הוא יכול להיחוות כאיזור נטול כוח לכשעצמו, או כאיזור בעל כוח משיכה אימתני, 'חור שחור' (31, 34, 41, 42, 43), שבכל הוריאציות המיוחסות לו הוא שואב, מכלה, ומעורר תחושות חריפות של בדידות, אימה וזעם. גורביץ (44) מוסיפה שמכיוון שברקע החלל הזה קיים היעדר טראומתי שעבר דיסוציאציה, 'ההיעדר נעדר', הופך לסוג של ליקוי; אך למעשה הוא מתקיים כגוף זר המפעיל את הנפש מבפנים, גורר רעב נפשי אין-סופי, ואימת כיליון נוכח כל מגע העלול להיפגש עימו.

בהפרעות אחרות. מרטי ודה-מזאן (21), למשל, מזהים בהקשר תופעה של 'קשר לבן': קשר כמו ללא אובייקטים וללא תחושות בעלות משקל. האובייקטים המציאותיים המעורבים חסרים משמעות רגשית ונחווים רק ביחס לפונקציה שהם ממלאים (מראיין/רופא וכד'); וכרפלקציה של העצמי ככזה. אין סימן לאובייקט פנימי חי כלשהו ולחוויה חיה של העצמי.

כך, לטענתם, האובייקט/הסובייקט נוכח, אך ריק. נדמה לי כי בשונה מבכתבי גרין, יותר משהריקות כאן חוויה חיה, היא אכן היעדרה של חוויה חיה כלשהי. לכן אולי אפשר לומר שהסובייקט נוכח, אך 'נעדר'. קשר מסוג זה מתקיים לרוב בצילו של 'דיכאון מהותני' (essential depression) (22, 23): מצב קשה חושים של ריקות טוטלית. אין תחושות דומיננטיות כלשהן, לא ליבדו לאובייקט, לא ליבדו לעצמי, ולא פעילות מנטלית מפצה. אין סבל ואין אבל, אין תשוקות ואין תלונות. יש לכל היותר תחושה קשה של חוסר אונים וחוסר מותאמות. במילים אחרות, אפשר אולי לומר, התקיימות בריק כמו ללא תודעת הריק ולכן ללא מצוקה משמעותית מהריק. 'התקיימות נעדרת'. מורכבות הדינמיקה והאטיולוגיה הפסיכוסומטית כפי שהן מתוארות בהקשר זה, וצורת החשיבה המעורבת, מצדיקים דיון נפרד (24). אציין רק כי תופעות מסוג זה מובנות כביטוי לפעולתו של יצר המוות, בתגובה לעוררות טראומטית, וכך גם בכתבים אלה נכרכת איכות ה'התקיימות המתכלה' באיכות ה'התקיימות הנעדרת' שלהבנתיהם משרטטים.

'התקיימות מתכלה': כלום חלקי

תחושה של אובייקט כלשהו, ראשוני וחלקי ככל שיהיה, היא בוז-זמנית תחושה מסוימת של הרווח מולו ושל סכנת האיון האורבת לפיתחו. הכתבים על הפרעות מנטליות מוקדמות עוסקים רבות בהתרחשויות ובתהליכים המאפיינים את החיים על סף מה שהופך לקטסטרופה, כשהמרחב הפנימי פונקציה ההכלה ותהליכי המנטליזציה הנגזרים לא נוסדו במידה המתאימה. האיכות הדומיננטית בהקשר זה היא של מה שאני מכנה כאן 'התקיימות מתכלה': הכיליון אורב ללא הרף וכמו מתרחש ללא הרף, ונובע מעצם קיומו של האובייקט הפנימי האמור להגן מפניו. אובייקט חלקי ו/או שטוח, שאינו מאפשר החזקה, הכלה ואחיזה בריאה כלשהי. אובייקט הנחוה לכשעצמו בסכנה מתמדת של כיליון. ההתקיימות הנבנית בהקשרו היא התקיימות בעולם כמו דו-מימדי או תלת-מימדי שומט ודולף (13, 15, 25, 26): יש חוויה מסוימת של האובייקט/העצמי, אך בעיקר במונחי שטח הפנים שלו, ללא חוויה של עומק ומורכבות, והעולם הפנימי קפוא ונטול תנועה. כל הפרעה בקיפאון כמו מערערת את שטח הפנים. היא חושפת את הסובייקט למצוקה אדירה ולחרדות קטסטרופליות של איון והכחדה נוכח תהום פנימית אין-סופית. לחילופין, יש חוויה מסוימת של האובייקט/העצמי במונחי עומק ומרחב, אך זהו מרחב מחורר ודולף, שומט מתוכו או בתוכו.

את ההחזקה העצמית מסוג עור שני ואת ההיצמדות לאובייקט כאובייקט אוטיסטי-תחושתית. סוג של דיבור נטול אוויר, המעביר לשומע תחושת חנק ונואשות. שימוש במילים להחזקה עצמית ללא רווח מינימלי בהחזקה זו; להחזקה האובייקט ללא רווח מינימלי מהאובייקט; ולהחזקה המילית עצמן כחלק אובייקט להיצמד אליו. דיבור שכולו היאחוות שרירנית נואשת בחלקי הייצוגים של העצמי והאובייקט הנמצאים במצב של התכלות מתמדת, וככאלה מסכנים באופן מתמיד בכליה.

אטיולוגיה והשלכות קליניות: נקודות ראשונות למחשבה

אני נוטה להאמין ש'האיכות המתכלה' מבטאת בעיקר היבטים שהתעוותו ו/או נסוגו, ולכן יש להם נוכחות ממשית כלשהי בנפש. לעומתה, 'האיכות הנעדרת' מבטאת בעיקר היבטים שאין להם נוכחות כזו כי הם טרם נוצרו. 'undrawn' בלשונה של אלואארז (18, 19, 20): חומרים במצב של טרום-מנטליזציה, הפנמה, קישור וחבור; ולא במצב של פירוק, השלכה או פיצול. כפי שמעיד המקרה של יסמין, מדובר בהיבטים שפוטנציאל ההתפתחות שלהם נשמר וחלקם יכולים להתגבש בהינתן תנאים סביבתיים הולמים, ובהנחה שהם פוגשים יצר חיים חזק דיו.

נראה שעל היווסדן של שתי איכויות ההתקיימות אחראי בעיקר מה שנקלט כחסך קיצוני, כתוצאה מהאינטראקציה הייחודית בין הסביבה החיצונית לסביבה הפנימית ובתוכה כוח החיים המולד, פגמים אורגניים וגורמים אחרים. כפי שמקובל לחשוב, על 'האיכות המתכלה' אחראי בעיקר החסך הנקלט בתהליכי החזקה, הכלה ומנטליזציה, המקדמים את היווסדו של מרחב פנימי עם ייצוגי אובייקט יציבים, יכולת הפנמה, השלכה, הזדהות בריאה ונפרדות. להרגשתי מתוך הקליניקה, על 'האיכות הנעדרת' אחראי חסך נקלט קיצוני יותר מסוג זה עם האובייקט הראשוני, אך יותר ממנו – חסך בנוכחות חיה, ויטאלית ומושקעת רגשית, גם אם היא מסורה מאוד ברמה המעשית ומתמסרת לתהליכי החזקה, הכלה ומנטליזציה ברמה הקוגניטיבית. באופן טבעי, ככל שהחסך הנקלט גדול יותר, כך סיכויי ההיחלצות מהדומיננטיות של איכות זו או אחרת קטן יותר. במקרה הטוב, הנפש מצליחה להתפתח באופן המאפשר חיים מלאים ומספקים, ואיכויות ההתקיימות 'הנעדרת' ו'המתכלה' נותרות בשוליה, עולות על בימת החיים ו/או האנליזה, אם בכלל, רק לזמנים קצובים.

העמדה האנליטית נוכח דומיננטיות של איכות 'ההתקיימות הנעדרת' צריכה לערב במיוחד כנראה, 'טכניקה פעילה' הנאבקת למנטליזציה כפי שמזמין אליה, למשל, מלצר (25). יחד עימה חיוניות (אם היא אותנטית) ומעורבות כפי שמתארים, למשל, גרין ואלואארז; והימנעות משתיקות שהמטופל יתקשה לעמוד בהן (51, 52). במוקד חיוב השלילה באמצעות הצבעה חוזרת ונשנית עליה, הנכחת אי-הנוכחות, הצבת ראי לאי-הנראות. התערבויות מסוג "כאילו את לא כאן...כאילו אני לא כאן..." שנקטתי

בשונה מהמתרחש תחת הדומיננטיות של 'ההתקיימות הנעדרת', גם תחושות של ריקנות ושיממון תחת הדומיננטיות של 'ההתקיימות המתכלה' (ובהעברה-הנגדית בנוכחותה) מורגשות באופן מטריד, ויכולות לערב מצוקה קשה. לדברי קיינן (40) הריקנות מעוררת חרדה אימתנית, מכיוון שאין אחיזה כנגדה: כל תחושת משמעות וחיוניות נוזלת דרך מעטפת נפשית מחוררת. ברגשטיין (45) מוסיף, כי היא כרוכה בחרדות קסטטרופליות, מכיוון שאין יכולת לשאת את הריקנות והשיממון כצורה של רווח בחיוניות שיש ממנו תקומה.

ההגנות הדומיננטיות כנגד עוצמת המצוקה והחרדה שמזמנת הדומיננטיות של 'ההתקיימות המתכלה', מערבות צורות שונות של החזקה עצמית נוקשה והיצמדות לאובייקט. הן משרתות אשליה של לכידות, רצף והמשכיות. אני מאמינה שכמו בנוגע לחרדות, גם ההגנות מתאפשרות מכיוון שבשונה מהמתרחש תחת רדונותה של 'ההתקיימות הנעדרת', תחת הדומיננטיות של 'ההתקיימות המתכלה' יש ייצוגי עצמי/אובייקט חלקיים שניתן להיאחז בהם ולעשות עליהם מניפולציות. כך, למשל, היצמדות חושית לאובייקט יוצרת צורות של עור שני המחליף את פונקצית העור החסרה (33). הפעלת מערכת השרירים בצורות שונות מסייעת באופן דומה (32, 39). נגיעה בו, האזנה לקולו או הרחתו משרתים את יצירתן של מעטפות נפשיות מסוג מגע, צליל או ריח באמצעות הנתונים החושיים (38). שימוש באובייקט חי או דומם כאובייקט אוטיסטי או צורה אוטיסטית (46) מאפשר יצירת זהות עם האובייקט תוך שימוש בתכונותיו החושיות. במקרה הראשון בסיוע תחושת הנוקשות של האובייקט, היותו משהו קשה ולכן מוגדר שאפשר להרגיש אותו בחדות בהיצמדות אליו. במקרה השני בסיוע התחושה בהחזקתו ברכות כנגד הגוף והפיכתו כמו לחלק ממנו. ההישענות על המטריקס התחושתית הנשלט והבטוח, מייצר בידוד (isolation) פתולוגי, סולפיזם בלתי חדיר, שמנתק את הסובייקט מהחרדות המאיימות (47). כך גם היצמדות פיסית וחיקוי, המשמשים למניעת כל תחושה של נפרדות (12, 25, 33, 48). הציר המרכזי ביחסי האובייקט הוא של פסידו יחסי-אובייקט אדהסיביים, בהם יש דומיננטיות לצורת היחס האדהסיבית במטרה להתבצר כנגד המודעות לנפרדות (31).

האפשרות להשתמש בדיבור כצורה של החזקה עצמית מסוג עור שני תוארה כבר על-ידי ביק במה שהגדירה דיבור שרירני (39); המתבטא למשל בדיבור בלתי פוסק (25); ו/או דיבור כפייתי (32). מזווית אחרת, אמצעי החזקה עצמית דרך התחושתיות של תנועות השפתים והצלילים, במקום ככלי ליצירת קשר ותקשורת (40). השימוש ההגנתי בתחושות שהגיות המילים מייצרת בפה תוארה גם כצורה של שימוש במילים כבאובייקט אוטיסטי המשרת תחושתיות עצמית, אובייקט מת חסר משמעות לכשעצמו, החוסם תקשורת אמיתית במקום לאפשר אותה (41, 49). איבר תותב מת וסטטי, שאינו מוביל לתנועה חדשה (50). 'דיבור ההתכלות', כפי שפגשתי עם יסמין, מצטרף לתיאורים אלה כסוג של הגנה המאפשרת בו-זמנית

8. Green A. (1983). Life narcissism death narcissism. London and New York, Free Association Books, 2001.
9. Green A. (1993). The work of the negative. London and New York, Free Association Books, 1999.
10. Donnet J.L., Green A., L'enfant de ça: Psychanalyse d'un entretien: La psychose blanche. Paris, Les Éditions de Minuit, 1973.
11. דופארק פ., אנדרה גרין. תל-אביב, תולעת ספרים, 2000.
12. Tustin F., Autistic barriers in neurotic patients. London, Karnac Books, 1986.
13. Meltzer D. (1975). Dimensionality in mental functioning. In: Meltzer D. et al. (Eds.), Explorations in autism. London, Karnac Books, 2008.
14. Bremner J., Meltzer D. (1975). Autism proper. In: Meltzer D. et al. (Eds.), Explorations in autism. London, Karnac Books, 2008.
15. Meltzer D., Psychoanalytic work with children and adults. Meltzer in Barcelona. London, Karnac Books, 2002.
16. Mitrani J. (1993). The role of unmentalized experience in the etiology and treatment of psychosomatic asthma. In: A framework of the imaginary: Clinical explorations in primitive states of being. London, Karnac Books, 2008.
17. Mitrani J. (1995). Towards an understanding of unmentalized experience. In: A framework of the imaginary: Clinical explorations in primitive states of being. London, Karnac Books, 2008.
18. אלווארו א. (1992). נוכחות חיה. תל-אביב, תולעת ספרים, 2005.
19. Alvarez A., Addressing the deficit: developmentally informed psychotherapy with passive, 'undrawn' children. In: Alvarez A., Reid S. (Eds.), Autism and personality. London and New York, Routledge, 1999.
20. Alvarez A., Levels of analytic work and levels of pathology: The work of calibration. Int. J. Psychoanal., 91: 859-878, 2010.
21. Marty P., de M'Uzan M., Operational thinking. In: Birksted-Breen D., Flanders S., Gibeault A. (Eds.), Reading French psychoanalysis. London and New York, Routledge, 2010.
22. Marty P., Essential depression. In: Birksted-Breen D., Flanders S., Gibeault A. (Eds.), Reading French psychoanalysis. London and New York, Routledge, 2010.
23. Aisenstein M., Smadja C., Conceptual framework from the Paris psychosomatic school: a clinical psychoanalytic approach to oncology. Int. J. Psychoanal., 91: 621-640, 2010.
24. סמואל י., המטופלים הסומטיים: פסיכואנליזה ופסיכוסומטיקה. הרצאה בחברה הפסיכואנליטית בישראל, 2012.
25. Meltzer D. (1974). Adhesive identification. In: Hann A. (Ed.), Sincerity and other works, collected papers of Donald Meltzer. London, Karnac Books, 2005.
26. Meltzer D. et al. (1975). Explorations in autism. London, Karnac Books, 2008.
27. Tustin F., Autistic objects. Int. J. Psychoanal., 7: 27-38, 1980.
28. Quinodoz D., Vertigo and object relationship. Int. J. Psychoanal., 71: 53-63, 1990.
29. Schellekes A., The dread of falling — between breaking one's back and breaking through. Psychoanal. Dial., 15(6): 897-908, 2005.

עם יסמין, "כאילו המילים שלך מסתובבות בחדר בלי משקל, לא יוצאות ממך...לא בדרך אלי...". "היום את דיברת, ואני דיברתי, אבל שתינו, כאילו, לא באמת היינו", וכד'. בשלב שני, הצבעה חוזרת ונשנית על המקומות בהם איכות ההתקיימות הזו תופסת שוב שליטה לאחר שכבר הצטמצמה. ניסיון להבין, למשל, האם מדובר בקריסה נוכח מה שמורגש כמתח חיים נמוך מדי של האנליטיקאית, המהדהד חוויה של חסך קדום; בריחה הגנתית נוכח עוצמות חריפות מדי של מצוקה או חרדה וכד'. נוכח איכות ה'התקיימות המתכלה', לעומת זאת, ייתכן שלצד עמדה זו חשובה במיוחד ה'השבה', כפי שמתארת אותה אלווארו (18). עמדה שמסמנת אחיזה בלתי מתפשרת בנוכחותו החושבת והמרגישה של המטופל נוכח הכיליון האורב לפתחו ומשתלט עליו, עקב ייצוגים ארעיים, חלקיים ו/או שטוחים; שבאנליזה עם יסמין שוחזרו ופורשו שוב ושוב נוכח סיומי פגישות, חופשות, התערבויות לא מתאימות.

בכל מקרה, מרגע שאנחנו תחת מה שגרין ודונה (10) כינו "סימפטומטולוגיה שלילית" ("אני לא באמת בשום מקום" במונחי יסמין, "לא רואה", "לא קיימת"), אנחנו באיזור החיוב. איזור בו יש מילים ויש מחשבות האומרות שאין. איזור של עבודה קשה, מטלטלת ומבורכת, במקרה הטוב בדרך אל חיי אהבה ועבודה מלאים וחיוניים יותר ויותר.

סיכום

במקרים רבים של הפרעות מנטליות מוקדמות אנחנו עסוקים בהתקיימות קטסטרופלית עם הווית החורים הנפשיים ועל סף החורים. התקיימות שהיא כמו מתכלה-ללא-הפסקה ומורגשת ככזו. אני מנסה לזקק את ההתרחשות, או יותר נכון אי-ההתרחשות, את החוויה, או יותר נכון את אי-החוויה, את ההתקיימות, או יתר נכון את אי-ההתקיימות כחור עצמו, שיכול להתקיים בסתר באנשים הסובלים ממיגוון הפרעות אישיות ובנוריותיים. התקיימות אשר נדמה לי שכל אחד מאיתנו יכול לבוא עימה במגע ברגעי black-out שפוקדים אותנו, רגעים בהם אנחנו פשוט 'out'. 'out' מהאחר, מעצמנו, מהקיום. 'out' מתודעת ה'out', ולכן גם ממצוקה כלשהי. רגעים בהם ה'התקיימות שלנו נעדרת'.

ספרות:

1. אליוט ט.ס., האנשים החלולים. כל שירי ט.ס. אליוט. עמ' 87, תל-אביב, הקיבוץ המאוחד, 2011.
2. Pound E., A draft of xxx cantos. In: The cantos of Ezra Pound. New York, New Directions Books, 1970.
3. Freud Z., Project for a scientific psychology. S.E., I, 1895.
4. Freud Z., Beyond the pleasure principle. S.E., XVIII, 1920.
5. Feldman M., Some views on the manifestation of the death instinct in clinical work. Int. J. Psychoanal., 81: 53-65, 2000.
6. Green A. (1975). The analyst, symbolization and the absence in the analytic setting. In: On private madness. London, Karnac Books, 2005.
7. Green A. (1983). The dead mother. In: On private madness. London, Karnac Books, 2005.

30. שלקס א., אימת הנפילה וההיעלמות. הרצאה בחברה הפסיכואנליטית בישראל, 2007.
31. Mitrani J. (1994). On adhesive pseudo-object relations: A theory. In: A framework of the imaginary: Clinical explorations in primitive states of being. London, Karnac Books (2008).
32. Symington J., The survival function of primitive omnipotence. Int. J. Psychoanal., 66: 481-488, 1985.
33. Bick E., Further considerations on the function of the skin in early object relations. Brit. J. Psychotherapy, 2(4): 292-301, 1986.
34. Mitrani J. (1992). On the survival function of autistic maneuvers in adult patients. In: A framework of the imaginary: Clinical explorations in primitive states of being. London, Karnac Books (2008).
35. Winnicott D.W. (1960). The theory of parent-infant relationship. In: The maturational process and the facilitating environment. London, Karnac books, 1990.
36. Bion W.R. (1967). Second thought. London, Karnac Books, 1993.
37. Winnicott D.W. (1962). Ego integration in child development. In: The maturational process and the facilitating environment. London, Karnac books, 1990.
38. Anzieu D., The skin ego. New Haven, Yale Univ. Press, 1989.
39. Bick E., The experience of the skin in early object relations. Int. J. Psychoanal., 49: 484-486, 1968.
40. קיינן נ., המעטפת המחוררת, על העבודה הטיפולית עם 'חורים' בנפש. שיחות, כ"ג(2): 138-150, 2009.
41. Tustin F., Autistic states in children. London, Boston, Routledge, Kegan Paul, 1981.
42. Grotstein J.S., Nothingness, meaningless, chaos, and the 'black hole' 2 — the 'black hole'. Cont. Psychoanal., 26: 377-407, 1990.
43. אשל ע., על חורים שחורים, מוות (deadness) והתקיימות אנליטית. שיחות, י"א (3), 195-205, 1997. ובאנגלית: Eshel O., 'Black holes', deadness and existing analytically. Int. J. Psychoanal., 79: 1115-1130, 1998.
44. Gurevich H., The language of absence. Int. J. Psychoanal., 89: 561-578, 2008.
45. ברגשטיין א., על השיעמום – מפגש עם אזורים כמוסים בנפש. שיחות, כ"ב(3): 1-9, 2008. ובאנגלית: Bergstein A., On boredom: a close encounter with encapsulated parts of the psyche. Int. J. Psychoanal., 90: 613-631, 2009.
46. Tustin F. (1984). Autistic shapes. Int. J. Psychoanal., 11(3): 279-290, 1984.
47. Ogden T., Some theoretical comments on personal isolation. Psychoanal. Dial., 1: 377-390, 1991.
48. Gaddini E., On imitation. Int. J. Psychoanal., 50(4): 475-484, 1969.
49. Alvarez A., Two regenerative situations in autism: reclamation and becoming vertebrate. J. Child Psychotherapy, 6: 69-80, 1980.
50. אמיר ד., התחביר האוטיסטי כשימוש הפכי בנקודת העוגב. שיחות, כ"ו(2): 117-125, 2011.
51. גרין א. (1990). שתיקת האנליטיקאי. בתוך: גרנק מ. (עורך), אנתולוגיה של הפסיכואנליזה הצרפתית. תל-אביב, תולעת ספרים, 2007.
52. גרנק מ., על שתיקת האנליטיקאי ועל שתיקת הכבשים. בתוך: אנתולוגיה של הפסיכואנליזה הצרפתית. תל-אביב, תולעת ספרים, 2007.

לפרטים נוספים ניתן לפנות לרכז התוכנית:
 עופר ספיר 052-3385660
 רוני מרץ 050-9566517
 דוא"ל: info@efroni.org.il
 אתר: www.efroni.org.il

תוכנית התלת-שנתית
לפסיכותרפיה בילדים ונוער 2016-2013
מתקיימת בסמינר הקיבוצים, בשיתוף מרכז עפרוני

עפרוני
 מרכז לפסיכותרפיה דינמית

העמדה הטיפולית המיוצגת בתוכנית היא עמדה השמה דגש על הקשר הטיפולי בין המטפל לילד ולהוריו, קשר המתאפיין בהקשבה טיפולית לתהליך וכבוד לקצב האישי, כשהמגע והחיבור הרגשי, הן של המטופל והן של המטפל, עומדים בלב ליבו של הטיפול.

- התוכנית מתמקדת בתחום הטיפול הדינמי בילדים, נוער והוריהם, וכוללת נושאים ייחודיים לתחום.
- למידה **תיאורטית** לצד למידה מההתנסות **המעשית**.
- **תהליך קבוצתי** המפגיש את המשתתפים באופן **חוויתי** עם נושאים טיפוליים.
- הלמידה מתקיימת **בקבוצה מצומצמת וקבועה** לאורך שנות הלימודים.
- **סגל מקצועי** המתמחה בטיפול בילדים ונוער ובהוראת התחום לאנשי מקצוע.

קהל היעד: פסיכולוגים (קלינים, חינוכיים, התפתחותיים, שיקומיים ורפואיים), עו"ס בעלי תואר שני טיפולי ומטפלים באמנויות בעלי תואר שני, העוסקים בטיפול בילדים ונוער.